

Dr. Koncz Gábor
A „fehéringes közmagyar”
Kányádi Sándor köszöntése
2004-ben és elkészítés
2018-ban...

„A szeretet nem nyugdíjaztatható napszámosát”, a „fehéringes közmagyart” köszöntöm; hét lépésben úgy, hogy elmesélem találkozásainkat; tehát azt, hogy magatartása mikor és miként hatott rám.¹

1.) A hivatalos határidőket már jóval túlnőttem, s még mindig nem tudtam olvasni. Az 1950- es évek közepén, áldott emlékezetű anyai nagymamám kínlódott velem, ám a *bab* innen is, onnan is csak *bő, a, bö* maradt. Az olvasókönyv *Ottó ütött, talált ötöt* rászoktatója kívülről ment, ha megláttam a teke rajzát, ám ez olvasásnak nem volt nevezhető. Nagyika végtelen, jóságos türelemmel bízta már-már beguruló édesapámat és megszeppent édesanyámat; nagy gyakorlata lévén az irodalom elviselésében.² A megvilágosításomért folytatott küzdelemben naponta olvasott fel meséket és verseket a Nők Lapjából. Sikerült: az irodalom kedvéért megtanultam olvasni. Vélhetően akkor találkoztam először Kányádi Sándorral. Mert később a *Kenyérmadár* és más gyűjteményes kötetek igencsak ismerősek voltak. (A szerkesztés is, ahogyan hajdan a Nők Lapjában, mese is, vers is volt egymás után.)³ Nincs gyermekkor fa- lovacska és nincs Kányádi est fa-katona nélkül. Most is kattog bennem a dallama:

„Volt egy fa-katona.
Fából volt a lova;
kengyele, kantárja
a kádár munkája,
fából a patkója:
fa-kovács patkolta;
fából volt faragva
a föld is alatta.”

Ez, a „*Faragott versike*”⁴ különösen megmaradt, először nekem is (sokáig) fa-lovacskám volt. Később, a közgazdasági, kutatói, szervezői, írási akarás lázában gyakran eszembe jutott a *Sóhajtás* is:

„Kútnak lenni volna jó,
utas-itatónak,
diófának vagy a fán
fütyentő rigónak.

Rigófütyenek volna lenni jó,
lenni bár egy hangnak;
jönni-menni volna jó,
akárcsak a harmat.”⁵

Később a dallamot, a tartalmat Kodály Zoltán változatában is átéltem: „*szerettem volna minden lenni, amire csak szükség van.*” A lassú lecsillapodásban, természet-keresésben is felmerültek régen olvasott Kányádi versek:

„Hallgat az erdő,
csöndje hatalmas;
mohát kapargat
benne a szarvas...”⁶

2.) Édesapám, Dr. Koncz Sándor (1913-1983.) gazdag könyvtárában már gimnazistaként megismertem a klasszikus erdélyi irodalmat: Nyíró József, Tamási Áron, Reményik Sándor, Áprily Lajos, Krüzselyi Erzsébet napi olvasmányaim voltak. Nehezen szántam el magamat a személyes erdélyi utazásra. Fájt Erdély. Apai nagyszüleim (Koncz József és Szabó Teréz) révén felvidéki (Özörény, ma Gemerska Horka) származású is vagyok, s amióta lehetett piros útlevelem, gyakran és szívesen, de szenvedőn jártam Szlovákiába. A trianoni szétszaggatást azzal is megéltem, hogy lelkemben parallel volt ezzel a Sárospataki Református Kollégium 1952-es szétverése, a teológiai tanár édesapám elüldözése. Neki már gyakorlata volt az elviselésben, hiszen korábban, a visszacsatolt Észak-Erdélyben, a Magyar Királyi Csaba Királyfi Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapródiskola hitoktató lelkésze volt, Marosvásárhelyen. Innen is ered a gazdag erdélyi szellemi paksaméta. (2018. évi beszúrás: Az örökségről lásd a Napút folyóirat, általam szerkesztett, „Családi reformáció” témájú, 2017. évi 9. számát.) Tamási Gáspár: *Vadon nőtt gyöngyvirág* című könyve lett a vándorbotom, amely 1971-ben jelent meg, Kányádi Sándor előszavával: „*Vannak helyek a Székelyföldön, ahol az ember csak lenyomja az ásót és borvíz tör fel. Odább lépik párat, ott is lenyomja, onnan is borvíz tör fel, s még ízbeni különbség is szokott lenni a két forrás között. Aztán melyik palackba, melyik korsóba kerül, vagy csak elcsurog a füves s virágok tövére...*”⁷ Ezt olvasva nem halogattam tovább az utazást, vittem magammal a kötetet is. Tocsogtam a borvíz buzgárokánál. Meglátogattam Farkaslakán Tamás Gáspár bácsit. Bölcseledő zavaromban azt találtam kérdezni:

- Egyedül tetszik lenni?
- Most már nem, hogy itt van.
- Azelőtt?
- Azelőtt a legyek voltak itt.
- Nem savanyú ez a fű a tehénnek, Gáspár bácsi?
- Ütet kérdezze, én nem kóstolgom.

Szóval, így elvultunk, dedikálta is a könyvet. Próbálom megfejtetni, hogy akkor, 1972-ben, 22 évesen, mit és miért huzigáltam alá. Megjegyzem, hogy tőle tanultam: megtiszteli az írást, előtte megmosdik és fehér inget vesz fel. Mint teszi azt Kányádi is!

Kolozsvárott felkerestem Apám régi barátját, valahol a Farkas utcai templom közelében, a börtönből szabadult László Dezső bácsit (most is látom kékfoltos arcából szeme ragyogását; s ím kisütött a nap; odaátról tán ide nézett...). Meglátogattam persze Kányádi Sándort.

Persze... persze szorongva: mi a csudát keresek nála, miért költöm el az idejét. Nem kellett semmit se magyarázkodni. Menjünk sétálni, mondta; és sétáltunk és mesélt és hálás voltam, hogy a *bab* végül is *bab* lett, hogy tudok olvasni; hogy megértem a kicsinységemnél hatalmasabb nemzeti szorongást, amit később versében így olvastam:

„Alkalmi halhatatlanság

olykor sikerül megszólítanom
leszólítanom egy-egy ismerős járókelőt...
és fölolvassom
de inkább fölmondom neki
bizonyosságul hogy éldegélek
írok írogatok még közben
szemem sarkából az utcát
kémelem s ha végül
gyanúsabb szakmabéli

vagy éppen hivatalos közeg
közeledne sietve zsebre
csapom elharapom a verset...”⁸

3.) Barátságok elmélyülését is köszönöm Kányádi Sándornak. Az 1970-es évek elején még nem voltak saját halottaim. Beke Pál barátom (...akinek többek között a Pécsi Györgyivel való ismerettséget és így e mai estét is köszönhetem) egy november elsején pakolt, hogy megy haza. Hova? Nagygalambfalvára. Miért? Hát halottak napja lesz... Azóta, a szaporodó, szétszórt sírokat a sohasem látott Nagygalambfalvára (Kányádi szülőfalujába) gyűjtöm össze, mert a temetőt pontosan így képzeltem el:

„kertünk végében dülledő
kövekkel kicsi temető...
s a kert végében kis patak
várnak vén szilvafák alatt.”⁹

Az 1980-as években még nem volt nálunk szokás, hogy közigazdászok költőket idéznek; s bizony gazdaszónak éreztem magam irodalmi társaságban s irodalmárnak a közigazdászok között. Egyszer Kányádit idéztem Kemenes Ernő barátomnak. Rendkívüli tájékozottságáról is tudva, meglepett, hogy ismerte a verset. Újabbal és újabbal próbálkoztam; azokat is ismerte. Még közelebb kerültem hozzá, ám az csak később derült ki, hogy Kányádi nagy barátja. Ismerve Kemenes viccelődő ám elkerülhetetlenül kemény kritikái megjegyzéseit gazdaságról, politikáról, napi tévelygésekről, el-eltűnődök, hogy micsoda témák lehettek az *Ötkörömrre* (Kemenes Ernő barátomnak egy esti beszélgetés emlékéül) vers ihletői:

„van még egy bátor (?)
lehetőség előbbre
hozni a véget

megalázkodni
vénen se szeretnék ha
eddig kibírtam”¹⁰

4.) Kányádi is segítette a fejlett szocializmus ideológiai lényegének megértését:

„Inget s lábravalót
szabatott a tirannus
a szabadság zászláiból,
abban reménykedvén,
hogy a sűrű mosásban
végképp kifakulnak...”

És segített a külhoniáság lényegének megértésében is:

„vagyunk amíg
lenni hagynak
se kint se bent
mint az ablak”¹¹

5.) Kányádival is járom az Isten-keresés és feladat-vállalás útját:

„Valaki jár a fák hegyén
ki gyújtja s oltja csillagod.
Csak az nem fél kit a remény
már végképp magára hagyott
én félek még reménykedem
ez a megtartó irgalom
a gondviselő félelem
kísért eddigi utamon.”¹²

Kányádi is erősíti az Apámtól tanult *hittel és humorral* élet-vezetés elvet és magatartást. Pécsi Györgyit idézem: „...*költészete minden tragikumával, fájdalomával együtt sem csak tragikus: belengi a derű, az ironia, a humor, a játék, a fanyar-vidám anekdotázó kedv, melyek együttesen a költő minden társadalmi, történelmi tapasztalata ellenére is az élet igenlését, az egyetemes létbizalmat erősítik.*”¹³ A létbizalmat, bizony úgy is, ahogyan az erdélyi származású, híres püspök, teológus, író Ravasz László, ma különösen érvényes népesedési tételét – „*azé az ország, aki teleszüli*” – elibénk adja:

„hazát nemcsak hű
karddal hű hüvellyel is
lehet szerezni”¹⁴

6.) Még messzi van, ám Kányádi vezet a bölcsesség kora felé:

„...*a költészet akárcsak a szerelem egy ember dolga azé aki szeret senki sem követelheti meg attól akit szeret hogy az őt viszontszeresse ha viszontszeretik örvendetes sőt boldog állapot de köztudomásúan a boldogtalan szerelmekből is szoktak sőt azokból szoktak nagy katartikus erejű művek születni senki nem kér nem kényszerít senkit sem arra hogy írásra adja a fejét...*”¹⁵

A belülről támadó démonok csendesítése mellett a kívülről támadók acsarkodása, az új rémek ügyében is van figyelmeztető üzenete:

„ősöm ősödnél
ősebb
hősöm hősödnél
hősebb...”¹⁶

Az öregedés magyar remekművei (Déry Tibor: Kedves Boóper; Illyés Gyula: Kháron ladikján) után, íme a Kányádi által adott útravaló: *Megvonja vállát az idő...*¹⁷ Aztán:

„mint öreg fát az őszi nap
lemenőben még beragyog
és elköszön a szerelem”¹⁸

Rezignáltan veszem tudomásul, hogy mostanság gyakran eszembe jut az őszi ragyogású
Szerelmes vers:

„valamikor egymásba-kulcsolt
ujjakkal andalogtak a
jótékony cinkosságot
sejtető holdvilágon

későbbben egymást átölelve még
világos nappal sem röstellték együvé
tartozásuk akkoriban
illetlenségnek számító demonstrálását

hosszú utat tettek meg együtt
látszólag a párhuzamosakhoz hasonlóan

most újra egymás kezét fogják
egymás lépteit vigyázva lábuk elé
nézve tipegnek a rosszul világított
gidres-gödörös járdán

egyetlen vágyuk mielőbb
épségben hazaérni”¹⁹

7.) A hetedik lépés, mint a táncban: vissza a kezdethez, a gyermekkorhoz. *Meglepődtem*, amikor a boltban lebecsültak. *Meghökkenem*, amikor a villamoson átadták a helyet. Aztán, amikor a kukorica sorból kiért egy feketére sült, kapáló, fürdőruhás tünemény; bámultam, mint az egyszeri csodát; s *megrázkódtam*, amikor kikapálta magát az apja s szólt: köszönj szépen kislányom, ő a Gábor bácsi... És *előntött az öröm*, hogy valaki 52 éves koromban, a homályon át, felidézte bennem a lelkes ifjút, mert 2002-ben így dedikálta könyvét: *Koncz Gábornak köszönettel a hűségért találkozásaink emlékéül sok szeretettel Kányádi Sándor bácsi.*

Ahogy Hozzád korosodom, Kedves Sándor Bátyám, szeretettel kérlek, hogy hittel és humorral

„építsd föl minden éjszaka
építsd föl újra s újra
amit lerombol benned a
nappalok háborúja”²⁰

+1 lépés, 2018-ban. Június 20-án, a könyvespolc előtt téblábolva hallom: meghalt... Kihúszom a sok helyen behajtogatott, cetlizett, aláhúzgált „*Felemás őszi versek*” című kötetet, belenyitok, éppen itt: „...*a halál mindig korai mert egyetlen élet sohasem elég hosszú mondat...*” (116. old.) Hirtelen eszembe jut, hogy fentebb, a második lépésnél említett, sétára invitálás nem turisztikai célú volt. Az „*Alkalmi halhatatlanság*” című versét újra olvasva, bizony, az élő fülektől kellett tartani. Aztán: az utolsó találkozásunk: Budapesten, a 6-os villamoson kapaszkodott. Mellé sirültem. Nem vett észre. Rákezdtem a fentebb már idézett: „...*inget s lábravalót...*” Nem fordult felém, válaszolt: „*Itt a hatos villamoson, köszönteni engemet, alighanem a Koncz Gábor, skandálja a versemet...*” Derültség támadt... Sándor Bátyám! Köszönöm, hogy biztatón nézel rám a könyved fedeléről és köszönöm, hogy olvashatlak!

Kányádi Sándor (1929. május 10.- 2018. június 20):...a kilencvenedik születési évfordulón, 2019-ben, megidézõ estet szervezek a TIT Stúdióban. Meghívom mindazokat, akik tizenöt éve, az Alapítványnál ott voltak. Kérem és várom a javaslatokat ! www.tit.hu Mail: drgaborkoncz@t-online.hu

Jegyzetek

1.) A köszöntõ elhangzott Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában, 2004. április 19.-én, a 75 éves Kányádi Sándor tiszteletére rendezett, „*A vers az, amit mondani kell*” című esten. A jelentős közönség-sikerű találkozáson Pécsi Györgyi irodalomtörténész (Kányádi Sándorról írt könyve Pozsonyban, a Kalligram Kiadónál, a Tegnap és Ma Kortárs Magyar Írók sorozatban jelent meg, 2003-ban) beszélgetett a költővel; a Kaláka Együttes megzenésített Kányádi verseket adott elő.

A „fehéringes közmagyar” = Kányádi Sándor: Fehéringes vers. In: Felemás őszi versek. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2002. 96. old. (A továbbiakban: K. S. 2002.)
„A szeretet nem nyugdíjaztatható napszámosa”: K. S. 2002.

2.) Ezúton is tudatom az utókorral: anyai nagymamám, Radácsy Ilona férje, Harsányi István (1874-1928) éppen 130 éve született. Teológiai tanárként, irodalomtörténészként hatalmas életművet robotolt össze Sárospatakon; fel is örölte a munka; Gulyás Józseffel együtt ő rendezte sajtó alá az első Csokonai kritikai kiadást. (Kiegészítés 2018-ban: Lásd a Napút folyóirat általam szerkesztett, „Kálvin 500” tematikus számát, 2009. év, 9. november.)

3.) K. S.: Kenyérmadár. Versek, mesék, történetek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980.

4.) K. S. = 1980. 52. old.

5.) K. S. = 1980. 63. old.

6.) K. S. = 1980. 10. old.

7.) Tamási Gáspár: Vadon nőtt gyöngyvirág. Emlékezés. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

8.) K. S. = 2002. 19. old.

9.) Kertünk végében = K. S. 2002. 44. old.

10.) K. S. = 2002. 57. old.

11.) K. S. = 2002. 8. old.

12.) K. S. = Valaki jár a fák hegyén című kötet címadó verse

13.) Az 1.) jegyzetben i. m. 10. old.

14.) K. S. = 2002. 55. old.

15.) K. S. = 2002. 128. old.

16.) K. S. = 2002. 10. old.

17.) K. S. = 2002. 48. old.

18.) K. S. = 2002. 36. old.

19.) K. S. = 2002. 38. old.

20.) K. S. = 2002. 35. old.